



NADANÉ DÍTĚ

JAK MU POMOCI
KE ŠTĚSTÍ A ÚSPĚCHU

Monika Stehlíková

Všem mimořádně nadaným dětem – aby byly v životě šťastné!



NADANÉ DÍTĚ

JAK MU POMOCI
KE ŠTĚSTÍ A ÚSPĚCHU

Monika Stehlíková

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Mgr. Monika Stehlíková, MBA

Nadané dítě

Jak mu pomoci ke štěstí a úspěchu

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, 170 00 Praha 7

tel.: +420 234 264 401, fax: +420 234 264 400

www.grada.cz

Jako svou 6819. publikaci

Odpovědná redaktorka Mgr. Dagmar Pilařová

Grafická úprava a sazba Eva Hradiláková

Návrh a zpracování obálky Vojtěch Wagner

Počet stran 160

První vydání, Praha 2018

Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© Grada Publishing, a.s., 2018

ISBN 978-80-271-0822-0 (ePub)

ISBN 978-80-271-0821-3 (pdf)

ISBN 978-80-271-0512-0 (print)

OBSAH

O AUTORCE	9
PODĚKOVÁNÍ	10
Z OHLASŮ NA KNIHU ŽIVOT S VYSOKOU INTELIGENCÍ – PRŮVODCE PRO NADANÉ DOSPĚLÉ A NADANÉ DĚTI	11
PŘEDMLUVA	13
1. ÚVODNÍ SOUVISLOSTI	15
O kom vlastně bude řeč?	17
Co je to inteligence? Jak se měří?	24
Co je to nadání?	28
Časté stereotypy o nadaných dětech a vysokém potenciálu	31
Dvě skupiny nadaných dětí	35
2. HLAVNÍ CHARAKTERISTIKY NADANÉHO DÍTĚTE	41
Chvíli po narození	43
První měsíce	44
Touha poznávat a objevovat	45
Já sám/sama	46
Potřeba kontrolovat	48
Intuice	49
Prozíravost	51
Dyssynchronie	51
Sociální dyssynchronie	56
Stále na stráži	59
Perfekcionismus a nižší sebevědomí	60
Úzkostlivost	64
Diskrétnost	65

Overexcitabilita nadaných dětí a teorie pozitivního rozpadu	66
Hypersenzitivita a empatie	70
Hluboký pohled na svět	72
Hledání sebe a svého místa, sebereflexe	75
Abstraktní myšlení	76
Existenciální otázky	77
Paměť jako slon a výborná pozornost	78
3. CO NADANÉ DĚTI POTŘEBUJÍ? NA CO SI DÁT POZOR?	81
Když nadání bolí	84
Šťastné, nebo nešťastné?	86
Maslowova pyramida potřeb	87
Pozor na diagnózy	88
Emoční inteligence	100
Jak si vyprázdnit hlavu	103
Slevit z perfekcionismu a přestat se srovnávat	105
Respektovat druhé	106
Jak vyjít s druhými?	107
Vnitřní motivace	108
Nastavit dětem hranice	109
4. NADANÉ DÍTĚ VE ŠKOLE	113
Identifikace nadaného žáka	118
Co přivede na stopu?	120
Jaký typ vzdělávání je pro nadané dítě nejlepší?	122
Podpora nadaných a mimořádně nadaných žáků	123
Co nadané dítě ve škole potřebuje?	124
Taxonomie výchovných cílů	128
Tvořivost	134
Osobnostní a sociální výchova založená na všímavosti	136
5. KARTA PRO NADANÉ DÍTĚ	147
ZÁVĚREM	155
DOPORUČENÁ LITERATURA A ZDROJE	157

Inteligentní je ten člověk, který myslí flexibilně
a v souvislostech, cítí autenticky a empaticky
a chová se vědomě a soucitně k sobě, k druhým a k přírodě.

„Život je krásný nad tmou. Tmou hustou.
Krásný obličej z tmy dělá světlo.
Ty máš život krásný nad zlostí a nenávisť.
To zlo nesnáší.“

Patrik, 7 let

O AUTORCE



Mgr. Monika Stehlíková, MBA

Monika Stehlíková je terapeutkou nadaných (psychoterapie ACT), lektorkou mindfulness (všímavosti), pedagožkou s osmiletou praxí a autorkou knihy *Život s vysokou inteligencí – Průvodce pro nadané dospělé a nadané děti*.

Pracuje s nadanými dětmi a dospělými formou konzultací, terapií a vede pro ně kurzy všímavosti. Nejen pro nadané žáky ZŠ a SŠ pořádá workshopy všímavosti a osobnostně sociální výchovy. Její kurz určený pro učitele ZŠ a SŠ v rámci DVPP „Rozvoj pozornosti a všímavosti žáků“ získal akreditaci MŠMT. Ve školách vede kurz „Nadaný žák ve výuce“. Příležitostně píše a přednáší o problematice života s nadáním a o dalších tématech. V metodě mindfulness a v ACT se vyškolila ve Francii a na Institutu pro kontextuální psychologii v Québecu.

Webová stránka autorky www.monikastehlikova.cz.

PODĚKOVÁNÍ

Mezi prvními chci poděkovat doc. RNDr. Omaru Šerému, Ph.D., z Masarykovy univerzity v Brně a doc. PhDr. Janě Marii Havigerové, Ph.D., z Masarykovy univerzity a z Univerzity Hradec Králové za laskavou podporu a odborné posouzení mého textu. Velice si vážím jejich zájmu o toto téma.

Velké poděkování patří také všem nadaným dětem, které mi s důvěrou vyprávěly své příběhy a sdělily svá osobní trápení související se životem s nadáním a vysokou inteligencí. Právě jejich životy a problémy byly mou hlavní motivací napsat tuto knihu. Při sepisování jejich slov – samozřejmě pouze anonymně – jsem si vždy s potěšením vybavovala naše setkání.

Děkuji také dceři Natalii a celé své rodině za to, že mě v mé činnosti podporují.

Jsem velmi vděčná paní šéfredaktořce Kateřině Ščudlíkové za projevenou důvěru a podporu.

Z OHLASŮ

NA KNIHU ŽIVOT S VYSOKOU INTELIGENCÍ –
PRŮVODCE PRO NADANÉ DOSPĚLÉ A NADANÉ DĚTI

„Když jsem si včera konečně zalezla pod peřinu s knížkou, těšila jsem se na ni, ale nevěděla jsem, co přijde po přečtení úvodních stránek. Začala jsem číst báseň ‚Zdravím vás, nadaní‘ a spustily se mi samy od sebe slzy úlevy, že jsem prostě jen svá a mohu si toho vážit... Povolilo napětí, které často cítím v kontaktu s některými lidmi, a najednou jsem si řekla, že snad i 2–5% menšina má naději, že se něco změní.“

M. K.

„Děkuji za vaši knihu, opravdu. Právě ji dočítám. Sice jsem některé její části zalívala slzami, ale byl to pláč nesmírně ulevující. Po tolika letech, kdy si připadám v tomto světě tak osaměle, jste mi ukázala, že tam někde venku jsou lidé, kteří by mi dokázali skutečně porozumět. Už nejsem sama a vše je najednou světlejší.“

I. S.

„Dostala jsem se k vaší knížce s doporučením, že je psaná o mně. Při přečtení jejího názvu se mi do ní po pravdě vůbec nechtělo, protože mi přišlo velice nepravděpodobné, že by se mohla jakkoli týkat mě. Navzdory všemu jsem se, jak už asi tušíte, poznala v každém jejím řádku.“

H. B.

„Dnes jsem si pro ni jela a mám pocit, že je to kniha mého života, a to jsem teprve v první třetině... Konečně chápu víc sebe a také dceru, která jde evidentně ve stejných šlépějích. Jsem nadšená.“

V. V.

„Dočetla jsem vaši knihu Život s vysokou inteligencí, a i když jsem u toho častokrát pustila slzu, děkuji vám z celého srdce za ni. Moc děkuji za vaši práci, ani se nedá vyjádřit, jak moc jste nám pomohla a vnesla naději.“

T. O.

„Vaši knihu jsem zhltila během tří dní, jednoduše jsem se od ní nemohla odpoutat. Zatím to v sobě nechávám pracovat a v podstatě se již týden vnitřně tiše usmívám a vznáším.“

L. Š.

PŘEDMLUVA

Je vždy těžké začít psát druhou knihu v pořadí. Zvláště když ta první byla pro čtenáře přínosná a v daném tématu v mnohém vlastně přelomová. Logicky každá další knížka bude s tou první srovnávána. Když bude jiná, najdou se čtenáři, kteří by raději našli knihu více podobnou té první, bude-li hodně podobná, zaznějí hlasy, že to už tady bylo a že jen opakuji, co už jsem řekla. Přesto se odvažuji přistoupit k práci na další publikaci, a to především díky vám, čtenářům, kteří jste mě podpořili, ať už osobními zpětnými vazbami – viděla jsem i téměř celou knihu různobarevně zvýrazněnou nebo podtrhanou, slyšela jsem od vás, že některé pasáže jste četli mnohokrát a stále dokola, natolik s vámi rezonovaly –, nebo třeba e-maily, které jste mi psali, a vašimi vyjádřeními na sociálních sítích. Bylo vás opravdu mnoho, kteří jste chtěli po přečtení zareagovat, vyjádřit podporu nebo i poslat doporučení a tipy pro další text. Moc vám za to děkuji. Vaše podpora mi dodala odvalu a velmi si jí vážím.

Tentokrát se zaměřím na nadané děti, na to, jaké jsou, jak vnímají a prožívají, jak přemýšlejí, a pak především na to, co potřebují a co jim pomáhá – a to jak ve výchově v rodině, tak ve vzdělávání ve škole i mimo školu, případně v terapeutické intervenci, pokud je v daném případě nutná.

Ano, je důležité napsat **knihu o nadaných dětech určenou pro rodiče a pedagogy**, neboť jsou to právě rodiče a na druhém místě škola, kdo má na nadané dítě, jeho vývoj i na to, jak samo sebe a svůj život vnímá, zcela zásadní vliv. Nadaný člověk může prožít spokojený a naplněný život a má pro to mnoho předpokladů – ale **pod podmínkou, že příliš netrpěl právě v dětství a že ho takové utrpení nepoznamená nebo nezabrzdí na celý život**. A toto utrpení nadaného dítěte vyplývá z nepochopení nebo nerespektování jeho specifík jednak ze strany rodičů a široké rodiny, jednak ze strany školy.

Rodina nadané dítě nechápe, nemá „návod k použití“, není připravena na to, s ním vycházet – takové dítě příbuzné staví do role, kterou jsou zaskočení, někdy si dokonce myslí, že dítě dělá naschvály, a ono přitom bojuje hlavně samo se sebou a se svojí výbavou, k níž ani jemu nikdo nedal návod. Na druhé

straně pak stojí škola, která nevychází vstříc tomu, jaké dítě je, jak funguje a co potřebuje pro optimální vývoj a rozvoj svého potenciálu.

Podstatnou součástí knihy je i tzv. **Karta pro nadané děti**, kapitola na konci knihy napsaná pro nadané děti samotné, aby mohly samy sebe lépe pochopit. Knihu však mohou číst i **nadaní dospělí**, kteří chtějí porozumět svému vlastnímu **vnitřnímu (nadanému) dítěti**.

S laskavým souhlasem rodičů nadaných dětí budu opět čerpat z jednotlivých setkání a z práce s konkrétním dítětem, opět se tedy můžete těšit na **zajímavé osudy, příběhy a kazuistiky**. Jména budou změněna pro zachování anonymity dítěte a rodiny, ale smysl sdělení bude zachován tak, aby bylo autentické a vypovídající.

Často jsem od rodičů slyšela, že by pro svoje nadané dítě potřebovali – prostě řečeno – **manuál**, ideálně už v porodnici. Občas jsem se setkala i se vstřícnými a empatickými učiteli těchto dětí, kteří jim chtěli pomoci či je podpořit, ale buď přesně nevěděli jak, nebo na to neměli ve své práci čas a prostor. A právě především pro rodiče a pedagogy nadaných dětí jsem se rozhodla napsat tuto knížku, která si klade za cíl být jim nápomocná v jejich krásné, ale někdy i náročné nebo přinejmenším specifické práci s nadanými dětmi. Knížku si však může přečíst kdokoli z **laické i odborné veřejnosti**, koho zajímá téma nadání, vysoké inteligence, výchovy a vzdělávání.

Nejprve se společně podíváme „pod pokličku“ myšlení a prožívání těchto dětí, abychom jim dokázali víc porozumět a lépe je přijímat, dále se seznámíme s doporučeními pro podporu dítěte v rodině a rovněž nabídnu pedagogickým pracovníkům konkrétní nástroje a metody pro vzdělávání a komplexní rozvoj těchto dětí.

Kromě svých zkušeností a zkušeností rodin se budu opírat o četné výzkumy a přístupy z oblasti psychologie, psychoterapie ACT, neurověd a metody všímavosti. I když jsem spíše realista-pragmatik vědeckého založení, mohu s čistým svědomím říct, že mnohé tyto klinicky ověřené techniky a přístupy, které se v novém tisíciletí šíří, skutečně fungují a nezřídka dokážou s dětmi udělat hotové zázraky.

Navážu na knihu předchozí, některé informace více rozvinu a prohloubím, jiné poupravím v souladu s nejnovějšími vědeckými poznatky, a především si stanovuji záměr přinést v tématu spoustu nového a dosud nepublikovaného a na základě svých zkušeností stanovit některé nové hypotézy a podněty k dalším výzkumům – knížku tedy můžete vnímat jako svébytný text, který je jen velmi volným pokračováním předešlého *Života s vysokou inteligencí*.

ÚVODNÍ SOUVISLOSTI



*„Svět má cenu jen díky těm, kteří se vymykají,
a trvá jen díky těm, kteří jsou umírnění.“*

Paul Valéry, spisovatel



O kom vlastně bude řeč?

V poslední době se v české společnosti zvýšil zájem o nadané děti a nadání, realizují se v této oblasti projekty a o tématu se ve veřejném prostoru celkově více diskutuje. Rozumějí ale tomuto pojmu všichni stejně? A rozumějí mu všichni správně?

Pojem nadání si spojujeme s vysokou úrovní schopností v některé z oblastí. Termín mimořádné nadání pak používáme pro mimořádnou úroveň schopností v celém okruhu oblastí a při **vysoké tvořivosti**, u daného jedince opět v porovnání s ostatními. Konkrétně například vyhláška MŠMT¹ nadání a mimořádné nadání definuje tímto způsobem a nepracuje ani s pojmem IQ a inteligence.

Jiné přístupy naopak s pojmy IQ a inteligence pracují. Za mimořádně nadané dítě je v České republice obecně považováno dítě, jehož IQ je 130 a vyšší. Některé přístupy definují mimořádné nadání už od IQ 125 (ve Švýcarsku, některé přístupy ve Francii, v Belgii apod.). Ne každý jedinec, který má IQ nad 130, je tzv. mimořádně nadaným jedincem. Mimořádně nadaní lidé mají kromě vysokého IQ (125–130) i odlišné psychické funkce. Mimořádně nadaní tak, jak jsou chápáni podle některých přístupů v anglofonním i frankofonním světě, nejsou tedy definováni pouze vysokým IQ. A to, že někdo není mimořádně nadaným jedincem, na druhou stranu **neznamená, že není chytrý nebo inteligentní**. Můžeme tedy rozlišit:

- mimořádně nadané lidi nebo lidi s vysokým potenciálem (IQ > 125/130) spolu se specifíčností psychických funkcí;
- VIQ neboli lidi s vysokým IQ (IQ > 130) bez specifíčnosti psychických funkcí (když bude člověk po mnoho let trénovat například testy inteligence, po nějaké době si může IQ opravdu navýšit a do Mensy vstoupit, tím se ale ještě nestane mimořádně nadaným jedincem).

I když zatím nepanuje úplná shoda v pojmenování a definici těchto jedinců, mohu s jistotou uvést, že tato kniha bude pojednávat o **dětech s vysokým potenciálem**.

1 Vyhláška č. 27/2016 Sb., o vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a žáků nadaných [on-line]. [cit. 2017/08/09]. Dostupný na [www: <http://www.msmt.cz/file/36859>](http://www.msmt.cz/file/36859).

Vyvážená je definice mimořádně nadaných užívaná v Belgii:²

„Konkrétně tedy považujeme mladého člověka za mimořádně nadaného, pokud dosáhne celkového IQ 125 a výš nebo dosáhne minimálně skóre 130 v jednom ze subtestů a/nebo vykazuje schopnosti výjimečně rozvinuté v jednom z typů inteligence podle Gardnera (které nemohou být změřeny prostřednictvím testů IQ) nebo prostřednictvím zjištění mimořádného nadání identifikovaného jinými odborníky.“

Ani anglosaský přístup neredukuje mimořádné nadání pouze na samotné IQ³, ale zahrnuje do něj ještě vysokou míru schopnosti řešit problémy, velkou kreativitu, leadership a umělecké nadání.

Pojmy se různí podle zemí: v těch anglofonních jsou tyto děti označovány jako *gifted* (nadání, obdarování), ve frankofonních jako *surdoués* (velmi nebo vysoce nadání) nebo *a haut potentiel*, přičemž k pojmu *haut potentiel* znamenajícímu **vysoký potenciál** (v češtině lidé/děti s vysokým potenciálem) se kloní stále více odborníků. Můžeme se setkat i s pojmy „dítě s vysokými potenciálními“ nebo „dítě s akcelerovaným vývojem“, případně „intelektově předčasně vyvinuté dítě“ z francouzského *enfant intellectuellement précoce* (což se vztahuje k intelektovému potenciálu).

Bohužel stále žijeme v době, kdy je pro mnohé **nepřijatelné pojmenovávat věci pravými jmény**, a proto pojmy *gifted* / *surdoué* / mimořádně nadání vzbuzují nevoli, neboť značí, že se jedná o jedince, kteří jsou v některých oblastech schopnější, talentovanější a chytřejší než ostatní. Ani mnohým samotným nadaným dětem se nelíbí, když jsou označovány za mimořádně nadané, neboť si nechtějí připadat „výš“ nebo „lepší“, což tyto pojmy indikují. A pojem vysoký potenciál pro označení těchto jedinců má také svoji malou slabinu, neboť může vytvářet jakýsi tlak na úspěch ve smyslu, že když už byl jedinec obdařen vysokým potenciálem, je jeho povinností ho využít ve prospěch společnosti. Mně osobně ale nejde o „slovíčkaření“, ale o to, aby tito atypičtí lidé dokázali **žít v souladu s nastavením svých psychických funkcí a byli pochopeni a respektováni ve své odlišnosti**, stejně jako jsou respektovány jiné skupiny populace (lidé s autismem, lidé s mentálním postižením atd.).

2 HAUTS POTENTIELS – ESPACE ‚PROFESSIONNELS‘ – BILAN PSYCHOLOGIQUE – LES TESTS DE QI [on-line] 2017-11-01 [cit. 2017/11/01]. Dostupný na [www: <http://enseignement.be/index.php?page=26125&navi=2986>](http://enseignement.be/index.php?page=26125&navi=2986).

3 *Annals of the New York Academy of Science*, speciální číslo: Beyond the IQ tests, 1377, 1, 2016, p. 1–77.

Všechna uvedená pojmenování odkazují k jedinému – ke schopnostem, dovednostem, nadání, případně talentu – a zapomínají přitom na **osobnost jedince**, na jeho specifický způsob myšlení, vnímání a prožívání, na to, že se jedná o jedince s odlišným nastavením psychických funkcí, což pak vyžaduje odlišný přístup.

Zajímavé jsou také dva různé přístupy k mimořádnému nadání. Zatímco jeden považuje za kritérium jen inteligenci vyšší než IQ 130 (tak je to obecně rozšířeno v ČR), jiný mimořádné nadání naopak definuje třemi nezbytnými složkami: **vysokou inteligencí** (IQ nad 125/130), **kreativitou**⁴ a **vysokou citlivostí**⁵.

Možná byste na tomto místě čekali, že definice a přístup k problematice nadaných bude jednoznačný. Takový je současný stav poznání – zatím nevíme o neuropsychologických specifikách nadaných zdaleka všechno – a teprve příští roky a desetiletí přinesou, doufejme, další poznatky. Přesto ale i to, co víme, nám **smysluplně slouží k tomu, abychom o ně mohli adekvátně pečovat**. Tudíž mluvíme-li o nadaných dětech obecně, tj. s jistou mírou generalizace, můžeme se setkat se dvěma protichůdnými stanovisky: zatímco jedno z nich považuje spojení vysoké inteligence, kreativity a citlivosti za spekulaci, opačné naopak na jejich spojení staví definici i odpovídající péči. To je ale oblast čisté vědy. V realitě to vypadá jinak a o tom, že existují děti s vysokou inteligencí a vysokou citlivostí, ti, kdo jsou s nimi denně v kontaktu, nepochybují ani na chvíli. A protože i já potkávám mnohem více těch velmi citlivých, případně jinak atypických dětí a zároveň dětí, jejichž IQ je vyšší než 125/130, mnohem více kazuistik a výzkumů v této knížce bude právě o nich.

V každém případě jsou mimořádně nadané děti, o kterých bude řeč, děti, které jsou **tak trochu jiné než ostatní děti**. Jsou to děti se specifickým kognitivním a emočním profilem. Přemýšlejí jinak, rychleji, intuitivně, divergentně a komplexně. **Cítí a vnímají intenzivněji**. Často jsou jemné a rodiče o nich říkají, že jsou v hloubi duše dobré a empatické. Vytvářejí si odlišný vztah ke světu, k druhým lidem i k sobě samým. Mají také odlišný vztah k učení a vzdělávání. A kromě specifičnosti kognitivní a emoční se u nich projevují ještě další

4 Cloutier, R., Renaud, A.: *Psychologie de l'enfant*. Québec: Morin, 1990.

5 Tolan, S.: *Stuck in Another Dimension: The Exceptionally Gifted Child in School*. *Gifted Child Today*, 1985.

Silvermann, L. K.: The construct of asynchronous development. *Peabody Journal of Education*, 72, p. 36–58.

Piechowsky, M. M.: Emotional giftedness: the measure of intrapersonal intelligence.

In Colangelo, N., Davis, G. A. (Eds.): *Handbook of gifted Education*. Needham Heights: Allyn and Bacon, 1997, p. 366–381.